

Revizionista érvelés

Torma Dénes

Furcsa bukfeneknek voltunk szemtanúi nemrégiben. Ilyen bukfeneket, persze, garmadával lát manapság az ember, ezért hát csak megmosolyogja, jóhiszeműen remélve, hogy a művelet után — ha ugyan nyakát nem szegte — mégiscsak talpraáll majd az illető. Ha azonban bukfenezés közben ügyetlenül felénk sújt az akrobata, hát elkapjuk a fejünket és felkérjük, maradjon csak a saját porondján, vagyis a saját portáján, s ott aztán bukfenezhet tőlünk amennyit csak akar, ha már éppen ez a szám válik egészségére.

Igy kell tennünk Diószegi Andrással, aki a *Kortárs* című budapesti folyóirat ez évi 6. számában *Fiatál novellistáink útja* címmel írt a fiatal magyarországi novellistákról. Hogy s mint értékelte útjukat, abba természetesen nem bocsátkozunk, szívesebben söprünk a saját portánkon. Diószegi András azonban, miután megállapítja, hogy a fiatal magyarországi novellisták műveinek egyik jellemző jegye a modernizmus, „melyben... prózánk fejlődésének legfontosabb akadályát látjuk”, majd megállapítja, hogy „a modernizmus manapság... fiatal novellistáink (s költőink) világnézeti elbizonytalanodásának fő formája”, felteszi a kérdést, mi a háttere ennek az elbizonytalanodásnak, s itt aztán megtisztel bennünket azzal, hogy idéz folyóiratunkból.

Előbb azonban megállapítja a következőket:

A mi mai, szocialista valóságunk, még ha — a realista szemlélet jegyében — hozzászámítjuk is, hogy benne, elsősorban az emberi tudatban meg-

örizve, erősen él a múlt számos nyoma: *gyökeresen más valóság*, mint az, amelynek a nyugati prózairodalom „objektív” tükre kíván lenni. A probléma ott van, hogy ez szóbanforgó fiataljainknak sem életérzésében, sem pedig világnézetében nem vert gyökeret, nem tudatosult elég mélyen. S ehhez a múltbeli, elsősorban az ellenforradalommal kapcsolatos társadalmi megrázkódtatásokon kívül határozottan hozzájárult az a felfogás, amelyet a revizionista politikai és esztétikai nézetek a mi (tehát magyarországi — kiemelés tőlünk) szocialista valóságunk helyzetével, jellegével kapcsolatban kialakítottak.”

Tehát holmi „revizionista politikai és esztétikai nézetek”, úgy látszik, kialakítottak valamiféle „felfogást” a magyarországi szocialista valósággal kapcsolatban, s ez a „felfogás” bizonyára fellelhető a fiatal magyarországi novellistáknál, mert hiszen Diószegi András róluk beszél, velük kapcsolatban mondja, s ő csak tudja, hogy mit állít. A tanulságra felkészülve, várjuk is, hogy állítását bizonyítandó, példákkal hozakodjék elő, mint ahogy cikkében végesvégig sehol sem fukarkodik példákkal. Ezúttal azonban adósnak maradt: egyetlen fiatal magyarországi novellistát sem nevezett meg. Ezután, persze, már azt gyanítottuk tehát, hogy talán valami nagyhatású esztéta, tanulmányíró, tanár vagy ideológus működik (valami csoda folytán) Magyarországon, aki, lám, megköttyagosította, megmételtyezte ezeket a fiatal írókat „revizionista” tanaival. Azonban ismét hoppon maradtunk: Diószegi egyetlen ilyen ember nevét sem közölte. Végül már nem volt másra gondolnunk, mint hogy Diószegi el akarja hitetni velünk, hogy a „revizionista politikai és esztétikai nézetek” csak úgy a földből nőnek ki Magyarországon, a fákön rü gyeznek, az esővel hullanak alá s kialakítanak valamiféle „felfogást” a magyarországi szocialista valóságról, s már éppen kételkedni kezdtünk Diószegi állításának hitelességében, gondolván, hogy Magyarországon nincsenek is efféle revizionisták, mert Diószegi bizonyára buzgón megnevezné őket, ha volnának, amikor váratlanul, hajánál fogva előráncigálva, folyóiratunk, a Híd nevére bukkanunk szövegében. Egyszerre világos lett előttünk: ja persze, hát igen, ki is lehetne a világ — ez esetben épp a fiatal magyarországi novellisták — megrontója, ugyan ki más, mint a jugoszláv revizionizmus, mely lám, furcsa csápjáival — valami csoda folytán — mindenütt jelen van kerek e világon, s mindenkit megköttyagosít.

Diószegi tehát közvetlenül a fentebb idézett rész alatt, tehát folyamatosan, ezt írja:

„A revizionista érvelésnek épp az epikai ábrázolás szempontjából legfontosabb 'tétele', hogy az emberi viszonylatokat a kapitalista társadalom oly végzetesen és tartósan deformálta, hogy ezek a torz viszonyok még a szocializmusban, a mi hétköznapjainkban is uralkodnak. Ennek a felfogásnak esztétikai következménye, hogy még a szocializmusban is, a jelen viszonyok között, az átmeneti időszakban, a kritikai realizmusnak valamilyen adaptált formája az időszerű, s az epikának az a legfontosabb funkciója, hogy a torzulásokat ábrázolja, 'tudatosításukkal' járuljon hozzá a leküzdésükhöz. Mint a modern, huszadik századi életérzés foglatatát, a kapitalizmusra és a szocializmusra egyként jellemző életjelenséget tárgyalja ez az esztétika az 'elidegenülés jelenségét', amely az embert 'absztrakt' lényé degradálja. Újabban a *Híd* című jugoszláviai magyar folyóirat adott pregnáns kifejezést ennek a felfogásnak, arra a következtetésre jutva, hogy ma a szocialista próza legfontosabb törekvése, hogy az 'elidegenülés problémáját' ragadja meg írói eszközökkel. 'Az absztraktká vált embert absztrakt eszközökkel, a filozófiával megragadni, ez lett az írók céljává, ez lett módszerré. . . '”.

Buzgóságában persze Diószegi elfelejti megmondani, hogy ezeket a „revizionista” nézeteket — melyeket, melleleg, mint alább kitűnik majd, rosszul interpretált — nem a Híd egy elvi cikkéből vagy egy esztétikai kérdést boncolgató tanulmányból vette, hanem egy konkrét könyvismertetésből, ne-

vezetesen Major Nándor *Vereség* című könyvének ismertetéséből, melyet Bori Imre írt. Hozzátecsszük még, hogy Bori Imre szóbanforgó írásában minden félreértés elkerülése végett, természetesen, külön is hangoztatta, mire vonatkoznak fejtegetései. Megállapításai (de persze, nem azok, melyeket Diószegi Bori tollának tulajdoní.) tehát a mi (vajdasági magyar, jugoszláviai) íróinkra, s persze a mi (jugoszláviai) valóságunkra vonatkoznak, konkrétan Major könyvéből kiindulva, s ha Diószegi vitába kíván szállni Bori tényleges állításaival, akkor a mi valóságunk vizsgálatából kell kiindulnia, vagyis konkrétan épp abból, amit Bori vizsgál, s nem engedheti meg magának, hogy általánosítva, elvonatkozta, va és meghamisítva olyan merőben más színben, gyökeresen más vonatkozásban, s olyan ügy tárgyalása közben hivatkozson rájuk, amihez ezeknek a nézeteknek semmi közik. Erről megfelelően annyit jelent, mint semmibe venni a történelmiség marxista elvé, semmibe venni azt a körülményt, hogy a jugoszláviai valóság egészen más, mint a magyar valóság, pedig épp Diószegi inzisztált oly nagyon egy bekezdéssel feljebb a magyar valóság *sajátos* voltán, összevetve azt a nyugati valósággal. Mert éppen erről van szó: ha Diószegi megállapítja, hogy a magyarországi fiatal elbeszélőkben nem tudatosult eléggé, hogy a magyar valóság *gyökeresen más valóság*, mint a nyugati, s ehhez hozzájárult az a felfogás, amelyet a revizionista politikai és esztétikai nézetek a *magyarországi* szocialista valóság helyzetével, jellegével kapcsolatban kialakítottak — akkor nem ráncíghat elő hajánál fogva büntetlenül olyan „jugoszláviai revizionista nézeteket”, kiforgatva, meghamisítva őket, s elhallgatva, hogy egyáltalán nem vonatkoznak a magyarországi valóságra, sőt, egész határozottan másra vonatkoznak, s mivel pedig a fiatal magyarországi novellisták világnézeti elbizonytalanodásának hátterét boncolgatva épp *ezen a helyen* említi a *Hidat*, talán csak nem akarja azt a benyomást kelteni az olvasóban, mintha a *Hidnak* — épp a *Hidnak!* — perdöntő szerepe volna a „revizionista nézetek” terjesztésében a fiatal magyarországi írók körében, akik — legnagyobb sajnálkozásunkra — nem is olvassák folyóiratunkat. Mert hát, persze, nem olvassák. S ha Diószegi ennek ellenére olyan nagyszerű képességet tulajdonít nekünk, hogy befolyásolni tudjuk őket nézeteikben, elismerését köszönettel nyugtázzuk, de ezzel aztán egyben kifejezte igen lesújtó véleményét egy egész sereg intéció hatóerejéről, nevelőképességéről, mely intéciók ott a helyszínen, Magyarországon *nevelik* a fiatal írókat. Magyarán: minket túlbecsült, saját magukat pedig igen lebecsülte. Ez, persze, mégsem lehetett a szándéka. Ezért kell feltennünk a kérdést: talán csak nem folyamadott Diószegi András ahhoz a különben igen divatos, bár rendkívül olcsó módszerhez, mely szerint minden hazai „bajt” vagy legalábbis a „baj” jórészt *határozottan* rá kell kenni a külföldi mumusra, mármint épp a jugoszláv „revizionizmus”-ra, okkal vagy ok nélkül. Akár még a szövegek kiforgatása árán is.

Mert végtére, el kell mondanunk: nemcsak hogy Bori Imre nem azt írta, s nem úgy írta, ahogy Diószegi nagystílusúan interpretálta, hanem a Diószegi által néki (mármint a személytelen „revizionista érvelőnek”) tulajdonított nézetek—kérdések egy részéről nem is írt. Az kétségtelen, hogy Diószegi a „revizionista érvelésről” szóló egész gondolatmenetét Bori szóbanforgó írásából vette, de persze eltűlözva, kiforgatva és „kiegészítve” azt, gondosan elkerülve, hogy forrását pontosan megjelölje, s ezzel igyekezett azt a benyomást kelteni, mintha valami közismert, de lám, le nem ellenőrizhető, vagyis megfoghatatlan „revizionista érvelésről” beszélne, s később megjegyzi, hogy csak ennek a felfogásnak adott *újabb* pregnáns kifejezést a *Hid*. Elmondhatjuk, hogy nem *újabb* adott ennek kifejezést a *Hid*, mert semmiféle *ilyen régebbi* „revizionista érvelés” nem ismeretes előttünk, s persze Diószegi előtt sem, aki nyilván nem mulasztotta volna el megnevezni forrását, ha már az közismerten revizionista, s csak *újabb* adott kifejezést

neki a *Híd*. Tehát nem *újabb*an. Diószegi épp Bori szóbanforgó írásából vette a „revizionista érvelésről” szóló gondolatmenetét, túlozva, hamisítva és a saját feje szerint „kiegészítve”. Ha Borit akarnánk igazolni, ezt a kifecamodott gondolatmenetet egyszerűen és kategorikusan el kellene vetnünk. Hajlandók vagyunk azonban Diószegi gondolatmenetét követve, forrásához igazodva kijavítani a szöveget, sőt hajlandók vagyunk azt is kijavítani, amiről Bori nem is írt, s csak Diószegi találmánya, aminek azonban állítólag a *Híd* mégis kifejezést adott *újabb*an. De persze, nem adott kifejezést. Bori szerint tehát: a kapitalista társadalom *egyáltalán* nem oly *végzetesen és tartósan* deformálta az emberi viszonylatokat, hanem *egyszerűen csak* deformálta őket — amint azt már Marx is megállapította —, s ezek a torz viszonyok még a szocializmusban is, a mi (jugoszláviai) hétköznapjainkban is (csupán) *fellelhetők*, de semmi esetre sem *uralkodnak*. És ez persze nem a *legfontosabb* „tételünk”, az epikai ábrázolás szempontjából, hanem csak egy megállapításunk, aminek következményei vannak. De e megállapításnak esztétikai következménye még Bori Imre szerint *sem* az (hát még a jugoszláv kritika szerint), hogy még a szocializmusban is, jelen viszonyaink között, az átmeneti időszakban, a kritikai realizmusnak valamilyen adaptált formája az *időszerű*; vagyis hát: *az is* időszzerű, és még sok más irányzat is, de ez egyáltalán nem a fenti megállapítás következménye. Továbbá: az epikának sem az a *legfontosabb* funkciója, hogy a torzulásokat ábrázolja, s hogy „tudatosításukkal” járuljon hozzá leküzdésükhöz, hanem csak *egy* funkciója ez. Az „elidegenülés jelenségét”, amely az embert „absztrakt” lényé degradálja, *nem tárgyalja* ez az esztétika a modern huszadik századi éle érzés fogalataként, mely a kapitalizmusra és a szocializmusra *egyként* jellemző életjelenség, hanem csak megállapítja, hogy az „elidegenülés jelensége” fellelhető a kapitalizmusban is, de még a szocializmusban is, az elsőben többé, a másodikban kevésbé, vagyis éppen úgy, ahogy Bori Imre szóbanforgó könyvismertetésében írta: „Egész társadalmi életünkkel hadat üzentünk az elidegenült, tehát embertelen emberi viszonyoknak, a szocialista társadalom építése az elidegenülés okainak megszüntetését is jelenti.” És természetesen, Bori nem jutott arra a következtetésre se, hogy ma a szocialista próza *legfontosabb* törekvése, hogy az „elidegenülés problémáját” ragadja meg írói eszközökkel, hanem csak megállapítja, hogy a szocialista prózának az „elidegenülés problémáját” is meg kell ragadnia írói eszközökkel...

Ennyi az egész, s ebből már kitűnik, hogy „a revizionista érvelés” és Diószegi interpretálása ég és föld, még akkor is, ha ebből a helyreigazítás egyáltalán nem világít rá, hogy esztétikai nézeteinkben — vagyis a revizionista érvelők” nézetei szerint — mik a perdöntők és lényegesek, mert ezúttal itt azokról nem volt alkalmunk szólni, s az csak bizonyos, hogy csakis azok fényében, száz más „problémával” egyetemben kapja meg relációs jelentőségét az „elidegenülés problémája” is, mely így, egymagában állva, természetesen, az esztétikán kívül rekedő kategória.

Diószegi írásának hitele ennél fogva szer'efoszlott, hamisítása még világosabb, ha elolvassuk Bori szóbanforgó cikkét (*Híd*, 1960. április, 316. oldal). Alapos okunk van jóhiszeműségében kételkedni, s célzatos hamisítását nem elhallgatni.